

Stanisław Popek (2001). *Człowiek jako jednostka twórcza*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, ss. 224

Po książkę pt. *Człowiek jako jednostka twórcza* sięga się z lekkim dreszczem intelektualnego podniecenia i ciekawości. Jest to spowodowane tym, że z jednej strony prowokuje sam tytuł pozycji, z drugiej zaś strony osoba Autora obiecuje, że oto czytelnik dostanie do rąk książkę niezwykłą. Kto mógłby być bardziej predestynowany do napisania takiego dzieła, jak nie Stanisław Popek – psycholog twórczości, ale równocześnie aktywny, profesjonalny twórca – malarz, poeta i eseista o uznanym dorobku w zakresie tych dziedzin.

Ambicją Stanisława Popka jest stworzenie dzieła, będącego autorską interpretacją kluczowych problemów psychologii twórczości, związanych z kategorią osobowości twórczej. I rzeczywiście zamiar ten realizuje Profesor we frapujący, a zarazem bardzo zdyscyplinowany sposób, udokumentowany dociekliwą analizą rozważanych tematów oraz konfrontowaniem twierdzeń teoretycznych z własnymi doświadczeniami empirycznymi. Jest to książka zrodzona z bezpośredniego doświadczenia twórczości, podbudowana gruntowną interdyscyplinarną wiedzą Autora, owoc jego doświadczeń kreacyjnych, wielkiego entuzjazmu i określonej postawy naukowej.

Zagadnienia zawarte w kolejnych pięciu rozdziałach książki dotyczą: zjawiska twórczości, osobowości twórczej, procesu twórczego i jego uwarunkowań, zdolności i uzdolnień oraz społecznych uwarunkowań twórczości. Profesor analizuje te zagadnienia w wielu aspektach,

ale co istotne, pokazuje też filozoficzno-historyczne korzenie poruszanych tematów oraz umieszcza wiele cytatów, które są nie tylko okazją do obcowania z wielką literaturą psychologiczną, ale mają bezpośrednią moc przekonywania, podobnie jak znajdujące się w końcowej części oryginalne charakterystyki wybranych wybitnych twórców.

Nie mam zamiaru streszczać bogatej treści tej książki. Chcę jednak podkreślić ogromne wartości systematyzujące i deskryptywne tych części pracy, gdzie Autor przedstawia wielopłaszczyznowość podejścia do zjawiska twórczości, kryteria twórczości, teorie twórczości, metody oraz wyniki badań nad osobowością twórczą, teorie wyjaśniające proces twórczy, społeczne stymulatory i hamulce twórczości. Równocześnie trzeba zaznaczyć, że poziom trudności tekstu wymaga od czytelnika znacznej koncentracji i wytrwałości.

Niewątpliwie najbardziej interesujące są te partie książki, gdzie Autor wprowadza czytelnika w swój oryginalny sposób naukowego myślenia. I tak Profesor wyraża przekonanie, że najbardziej skomplikowana aktywność ludzka, jaką jest twórczość nie może być wyjaśniana za pomocą analizy prostych zależności. Postępowanie takie „to jakby próba otwierania wielu skomplikowanych, a zarazem zróżnicowanych zamków za pomocą jednego, prymitywnego wytrycha”. Profesor z pełną naukową świadomością, popartą prezentacją własnych badań, udowadnia, że istnieją specyficzne różnice indywidualne w procesie twórczym, uwarunkowane z jednej strony strukturą osobowości twórcy, a z drugiej dziedziną uprawianej przez niego twórczości. Profesor jest zdania, że zawierze-

nie w uniwersalną wartość masowych badań ilościowych nie zrównoważy bogactwa wiedzy o osobowości i procesie twórczym, uzyskiwanej w badaniach jakościowych twórców – jednostek wybitnych mających konkretne dokonania. S. Popek wyraźnie podkreśla, że w aktywności twórczej bierze udział cała struktura osobowości, a nie jej pojedyncze właściwości. Uważa, że na osobowość twórczą składają się właściwości ogólne, typowe dla każdej osobowości twórczej oraz cechy indywidualne pozostające ze sobą w różnych związkach, zależnie od dziedziny, a także indywidualnego typu postawy twórczej człowieka. Autor wyraża przekonanie, że tajemnica istoty twórczości tkwi w procesie twórczym, ale „gdyby postawić pytanie, jak ujawnia się proces twórczy, to próba odpowiedzi dotyczyłaby czegoś na kształt wierzchołka góry lodowej, gdzie tylko to, co jest widoczne na powierzchni wody, możliwe jest do konkretnego opisu”. Profesor prezentuje własną definicję oraz interakcyjny model procesu twórczego, a także wyniki jego empirycznej weryfikacji. Ten model jest bardzo cenną propozycją, umożliwiającą badanie profesjonalnych twórców. Autor podkreśla również, że w psychologii coraz częściej powinno być podejmowane zagadnienie stosunku społeczeństwa do przejawów twórczości, ale również do samych twórców. Na szczególną uwagę zasługuje nowatorskie przedstawienie postawy podmiotu kontaktującego się z obiektem twórczym oraz interpretacja mechanizmu psychologicznego regulującego stosunek człowieka do dzieła twórczego i podkreślenie istotnego wpływu w tym ustosunkowaniu cech osobowości, takich jak konformizm i nonkonformizm.

W książce znaleźć można wiele innych oryginalnych i niezwykle cennych dla wzbogacenia wiedzy o twórczości oraz porządkujących refleksji teoretycznych. I tak m.in. Profesor zwrócił uwagę na kryterium twórczości, jakim jest generatywność, skonkretyzował i nazwał psychologiczne modele jednostek twórczych, uporządkował systemowo cechy, które przypisywane są ludziom o osobowości twórczej (z podziałem na: funkcje poznawcze, emocjonalne, wolitywno-motywacyjne oraz uzdolnienia społecznego funkcjonowania twórców) i co jest szczególnie ważne zauważył, że człowiek wykazujący się twórczymi zachowaniami nie musi posiadać wszystkich cech z indeksu właściwości twórczych. Stojąc na stanowisku, że w celu badania osobowości ludzi twórczych należy poszukiwać wielowymiarowych i pogłębionych metod, zaprezentował własne narzędzia badawcze, jakimi są: Kwestionariusz Twórczego Zachowania (KANH) oraz Kwestionariusz Analizy Procesu Twórczego i Skala Typologii Postaw w Procesie Twórczym.

Ciekawym poznawczo jest rozdział czwarty, w którym Autor przedstawia nowatorskie podejście do zdolności i uzdolnień, które uważa za warunek twórczości. Profesor prezentuje własny interakcyjny model zdolności i na jego podstawie uzasadnia bogatą typologię zdolności. Swoistym *novum* jest teoretyczny model rozwoju i regresji zdolności potencjalnych oraz ukazanie syntezy zdolności specjalnych w świetle psychologii poznawczej. Ale szczególnie doniosłe poznawczo jest przede wszystkim skonstruowanie teoretycznej struktury uzdolnień specjalnych, a następnie ukazanie jej w świetle nowego modelu

człowieka, jakim jest psychotransgresjonizm.

Prowokujący czytelnika pytaniami ogólnymi i bardziej szczegółowymi jest rozdział szósty książki. Jak twierdzi sam Autor, „pytania dobrze postawione pełnią bowiem nie mniejszą rolę w rozwoju nauki niż odpowiedzi, których wartość jest względna i uzależniona od możliwości poznawczych danej dziedziny i uwarunkowań społecznych”. W książce Profesor stawia też pytania o znaczeniu praktycznym, m.in.: jak sprawować opiekę nad dziećmi, by w porę wykryć ich uzdolnienia? jak organizować rozwój uzdolnień poprzez specjalne zabiegi edukacyjne? Należy zaznaczyć, że wartość książki jest szczególna, bowiem nie ogranicza się tylko do poszerzenia teoretycznej wiedzy czytelnika o twórczości, ale skłania do konstruktywnej refleksji, może być twórczą inspiracją dla rodziców i pedagogów, ale również nieocenionym źródłem tematów kolejnych prac naukowych.

Uogólniając, można powiedzieć, że książka Profesora utrzymana jest w duchu konstruktywnego postmodernizmu. Uważa on, że do prawdy prowadzi wiele dróg, a dogmatyzm jest zaprzeczeniem postawy twórczej. Swoją poznawczą otwartość Autor potwierdza również, wymieniając dokonania i obiektywny wkład w rozwój wiedzy o twórczości wielu wybitnych polskich profesorów. To rzadko spotykany gest w publikacjach naukowych.

Ryszarda Ewa Bernacka